

שלוש נשים ושלושה שותפים

ישראל אומן

ישיבת ברכת יוסף

י' אייר תשפ"ב

**מתני' מי שהיה נשוי שלש נשים ומת,
כתובתה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו
שלש מאות, ואין שם אלא מנה, חולקין בשווה.
היו שם מאתים, של מנה נוטלת חמישים, של
מאתים ושל שלש מאות שלשה שלושה של
זהב. היו שם שלש מאות, של מנה נוטלת
חמישים, ושל מאתים מנה, ושל שלש מאות
ששה של זהב. וכן ג' שהטילו לכיס, פיחתו או
הותירו, כך הן חולקין. (כתובות צג.)**

כתובה

100

200

300

100

$33\frac{1}{3}$

$33\frac{1}{3}$

$33\frac{1}{3}$

עזבון

200

50

75

75

300

50

100

150

	100	200	300
100	$33\frac{1}{3}$	$33\frac{1}{3}$	$33\frac{1}{3}$
200	50	75	75
300	50	100	150

מה אומרים המפרשים?

• תוספות:

ד"ה תימא: לא ידעתי ...

ד"ה וכן: לא הוי ממש דומיא ...

ד"ה דאמרה: לא איתפריש שפיר ...

ד"ה בכותבת: לא ידע רבי ...

• עין משפט נר מצוה: וברב אלפס ביאר כל הסוגיא

בעומקה ובאריכות בגבורות.

הרי"ף

הא מתניתין וגמרא דילה
שקלי וטרו בה קמאי ז"ל
ולא סלקא להון כל עיקר.

ובהמשך הרי"ף

... ואף רבינו האי גאון ז"ל ... עיין בה איהו נמי

ומסתברא ליה על דרך שנים אוחזין בטלית

והוי ס"ל הכי כמה שני, ושמיע לן דהדר ביה מיניה

לסוף שניה, כד איגלי ליה דלא סליקא שמעתא כהוגן.

ובכן, בואו ננסה קודם כל להבין את הה"א של רה"ג –

למה התכוון בחלוקה "על דרך שנים אוחזין בטלית"?

בבא מציעא ב' ע"א

שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו. **זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי**, האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלושה חלקים והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע, **זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע.**

רש"י

וזה אומר חציה שלי: מודה הוא שהחצי של חבירו,
ואין דנין אלא על חציה. הלכך, זה האומר כולה שלי
ישבע כו'. כמשפט הראשון, מה שהן דנין עליו נשבעין
שניהם שאין לכל אחד בו פחות מחציו ונוטל כל אחד
חציו.

בקיצור: חלוקה שווה של הסכום השנוי במחלוקת

חלוקת עיזבון בין כמה נשים

- קודם נדון במקרה של **שתי** נשים.
- שאלה: איזה חלוקה היא "**הגונה**"?
- חלוקה **שווה**?
- חלוקה "**לפי מעות**" (**יחסית לגודל הכתובות**)?
- חלוקה שווה של הסכום השנוי במחלוקת (**לפי ש"א**)?
- תשובה: **כולם!**
- זה תלוי בתפיסה האישית של השואל.
- בסוגיתנו, **כל** שלושת השיטות הנ"ל מופיעות.

חלוקה בין שלוש (או יותר) נשים

- שאלה: מתי חלוקה בין שלוש נשים היא "הגונה"?
- תשובה: כאשר לאף אישה אין תרעומת מוצדקת עליה.
- שאלה: ומתי יש תרעומת מוצדקת?
- תשובה: כדי להשיב על שאלה זאת, הבה נדמיין לעצמנו שיחה בין שופט שפסק חלוקה מסוימת, לבין אישה שיש לה תרעומת מוצדקת על אותה חלוקה.

תרעומת מוצדקת

- **השופט:** הנה החלוקה שאני פוסק לכן.
- **שרה:** לא פָּר! לא הגון! מגיע לי יותר!
- **השופט:** גב' שרה, הרי מה שאני מוסיף לך, אצטרך לקחת מאישה אחרת (או מנשים אחרות). ממי אקח?
- **שרה:** לא חשבתי על זה. בסדר, קח מרחל ומרבקה.
- **השופט:** בפרט, את טוענת שמגיע לך יותר על חשבון רחל; חלוקת הסכום שפסקתי לשתיכן ביחד אינו הגון.
- **שרה:** נכון, מסתבר שזה מה שאני טוענת.
- **מסקנה:** חלוקה בין **שלוש** (או יותר) נשים היא **הגונה** אם ורק אם כל **שתי** נשים מחלקות בצורה הוגנת את הסכום שאותה חלוקה נותנת **לאותן שתיים** ביחד.

חלוקה בין **שלוש** (או יותר) נשים: המשך

- ובכן, איזה חלוקות בין **שלוש** נשים נחשבות להגונות תלוי באיזה חלוקות בין **שתי** נשים נחשבות להגונות.
- הזכרנו שלוש תפיסות אפשריות לגבי "הגינות" של חלוקה בין **שתי** נשים: **שווה**, **יחסית**, **לפי שניים או חזין**.
- אם כל **שתי** נשים מתחלקות **בשווה**, אז מתקבלת חלוקה **שווה** בין כולן, כמו ברישא של משנתנו.
- אם כל **שתי** נשים מתחלקות **יחסית**, אז מתקבלת חלוקה **יחסית** בין כולן, כמו בסיפא של משנתנו.
- אם כל **שתי** נשים מתחלקות **לפי ש"א**, נקרא לחלוקה המתקבלת בין כולן חלוקה "**על דרך שניים או חזין**".
- הבה נבדוק את החלוקות במשנתנו.

כתובה

		100	200	300
עזבון	100	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$
	200	50	75	75
	300	50	100	150

כתובה

		100	200	300
עִזְבוֹן	100	33⅓	33⅓	33⅓
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
125			

כתובה

		100	200	300
עִזְבוֹן	100	33⅓	33⅓	33⅓
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
125		50	75

כתובה

	100	200	300
100	33⅓	33⅓	33⅓
200	50	75	75
300	50	100	150

	100	200
125	50	75

	200	300
150		

כתובה

	100	200	300
100	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$
200	50	75	75
300	50	100	150

	100	200
125	50	75

	200	300
150	75	75

		כתובה		
		100	200	300
עזבון	100	33⅓	33⅓	33⅓
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
125		50	75

		200	300
150		75	75

		100	300
125			

		כתובה		
		100	200	300
עזבון	100	33⅓	33⅓	33⅓
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
125	50	75	

		200	300
150	75	75	

		100	300
125	50	75	

- ובכן, מתברר שבמציעתא, מתחלקות הנשים
על דרך שניים אוחזין!
- ומה עם הרישא והסיפא?

כתובה

		100	200	300
עזבון	100	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
66 $\frac{2}{3}$			

		100	300
200			

כתובה

		100	200	300
עזבון	100	33⅓	33⅓	33⅓
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
66⅔		33⅓	33⅓

		100
200		

		300

כתובה

		100	200	300
עזבון	100	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$
	200	50	75	75
	300	50	100	150

		100	200
66 $\frac{2}{3}$		33 $\frac{1}{3}$	33 $\frac{1}{3}$

		100
200		50

		300
		150

מתברר שהחלוקה **בכל** הבבות היא **על דרך שניים אוחזין!**
ומה אם הכתובות, העזבון, או אף מספר הנשים הם שונים?

"משפט" (עובדה מוכחת)

לא משנה **כמה** נשים יש

ולא משנה מה **סכום** כתובותיהן

ולא משנה מה **גודל העזבון**,

תמיד

יש בין כולן חלוקה "על דרך שניים אוחזין",

ורק אחת כזאת.

(עבודה משותפת עם פרופ' מיכאל **משלר** ז"ל)

- ובכן, ככל הנראה הבין רה"ג את המשנה על דרך שניים או חזין, במובן הנ"ל.
- ומה עם הגמרא? האם אפשר לשלב את התובנה של רה"ג בגמרא?
- אולי לא, וזה יסביר "דהדר ביה מיניה לסוף שניה".
- אך אולי גם כן -- וזה יסביר "ושמיע לן".
- ובכן, נתבונן בגמרא.

גמ' (למציעתא:) של מנה נוטלת חמישים!? תלתין ותלתא

ותילתא הוא דאית לה! אמר שמואל, בכותבת... .

(לסיפא:) ... אמר שמואל, בכותבת... .

רב יעקב מנהר פקוד משמיה דרבינא אמר, רישא בשתי

תפיסות וסיפא בשתי תפיסות... .

תניא, זו **משנת רבי נתן**; רבי אומר, אין אני רואה דבריו

של ר' נתן באלו, אלא **חולקות בשווה**.

• שאלה: האם הברייתא של רבי מסכימה עם האוקימתות?

• תשובה: זאת מחלוקת ראשונים. רי"ף וראב"ד סוברים

שהיא מסכימה. ר"ח, רש"י, ורי"ד סוברים שהברייתא

חולקת על האוקימתות: שיש להבין את המשנה

כפשוטה, אך שאין הלכה כמותה.

סיכום שלוש נשים

- לפי פירוש הרי"ף, אין הגמרא תופסת את המשנה כפשוטה. לכן,
- מובנת השמועה של הרי"ף, שרה"ג "הדר ביה לסוף שניה".
- אך לפי פירושי ר"ח ורש"י, רבי כן תופס את **המשנה כפשוטה**, וחולק עליה.
- ולכן ייתכן שרה"ג אמנם לא "הדר ביה", אלא פירש את מסקנת הגמרא כמו ר"ח ורש"י, ולכן המשנה **"מסתברא ליה על דרך שניים אוחדין בטלית."**
- לכל הדעות, המשנה אינה להלכה.

ומה עם שלושה שותפים?

- משנה: וכן ג' שהטילו לכיס, פיחתו או הותירו, כך הן חולקין.
- מה זה "כך"?
- הרי"ף: לפי מעות.
- רה"ג: עדש"א.
- וזה כן להלכה (שלא כבנשים).
- שהרי הברייתא אומרת "אין אני רואה דבריו של ר' נתן באלו." באלו לאפוקי מאי? לאפוקי ג' שהטילו לכיס.
- ותו, הברייתא אומרת "חולקות בשווה."
- ולבסוף, בהמשך הגמרא מקשה ממשנתנו.

גמרא: אמר שמואל, שנים שהטילו לכיס,

זה מנה וזה מאתיים, **השכר לאמצע.**

- מה פירוש **השכר לאמצע**?
- רש"י אומר **חולקין בשווה**, אך את **מה** חולקין? מה זה **השכר**?
- לכאורה, **השכר** הוא ההפרש בין נכסי השותפות לבין ההשקעה הכוללת. כאשר השותפות מרויחה, חולקין את הרווח, וכאשר היא מפסידה, חולקין את ההפסד. למשל,
- אם גד השקיע 100, ודן 300, והפסידו 200, אז גד מקבל 0, ודן 200.
- אך מה קורה כאשר חצי ההפסד עולה על השקעת השותף הקטן? אם גד השקיע 100, ודן 300, והפסידו 250, האם גד משלם 25 מכיסו?
- המפרשים במפורש דוחים אפשרות זאת (ראה השקף הבא).
- אז האם יש להגביל את חלותו של הכלל **השכר לאמצע**?
- ותו, מה אומר רה"ג? הרי בשותפים, ראינו שהחלוקה עדש"א היא להלכה; והחלוקה בדוגמא הראשונה לעיל **אינה** עדש"א!
- עדש"א, צריך גד לקבל 50, ודן 150.

- אמר שמואל שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתיים, השכר לאמצע (הרי"ף דנ"ב ע"א).

- וכתב הרמ"ה הני מילי בגוף הממון שנשתתפו, אבל להשתעבד לשלם מביתו ההפסד, לא. כגון אם נשתתפו זה מנה וזה מאתיים ונפסד הכל, לא אמרינן שישלם בעל המנה לבעל המאתיים נ' מביתו (שלטי הגיבורים על אתר).

השכר לאמצע (המשך)

- ובכן, יש להבין אחרת את המושג **שכר**.
- כאשר שותפות מתפרקת, כל שותף דורש קודם כל לקבל חזרה את השקעתו. אך הוא אינו יכול לדרוש יותר ממה שיש.
- ז"א, כל שותף דורש את הקטן מבין השקעתו ונכסי השותפות.
- ובכן, המחלוקת בין השותפים היא על הפרש בין נכסי השותפות לבין סכום הדרישות.
- זה ה**שכר**, וכל שותף מקבל את דרישתו + חצי השכר.
- אם פחתו, חלוקה זאת היא בדיוק **עדש"א**.
- אם הותירו, כל שותף מקבל השקעתו + חצי הרווח.
- במשנה כתוב פחתו או הותירו, ולא להפך, מפני שהנשים דומות לשותפים שפחתו (ולא שהותירו).

קושיית הגמרא ממשנתנו

גמ' וכן שלושה שהטילו: אמר שמואל, שנים שהטילו לכיס, זה מנה וזה מאתיים, השכר לאמצע. אמר רבה, מסתברא מלתיה דשמואל בשור... לחרישה; אבל בשור... לטביחה, זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו. ורב המנונא אמר, אפילו שור... לטביחה, השכר לאמצע. ... תנן, וכן שלושה שהטילו לכיס, פחתו או הותירו, כך הן חולקין; מאי לאו, פחתו – פחתו ממש, הותירו – הותירו ממש? ... לא. הותירו – זוזי חדתי; פחתו – אסתירא דצוניתא.

לפי רה"ג, קושיית הגמרא ממשנתנו מופנית לרבה, האומר שבשור לטביחה, חולקין יחסית להשקעה; בעוד שמהמשנה נובע שגם במקרה זה, השכר לאמצע. האוקימתא (זוזי חדתי, אסתירא דצוניתא) מגבילה מאד את תחולת המשנה, מעבר לסביר; אך האוקימתא באה רק ליישב את דעת רבה, ואינה להלכה. (בלשון הרי"ף, שינויא הוא, ולא סמכינן על שינויא).

השורה התחתונה

- לפי הגמרא וחשובי הראשונים, אפשר בהחלט לתפוס את המשנה **כפשוטה** לעיקר הדין.
- ואז לפי רה"ג, המשנה מוסברת

על דרך שנים אוחזין בטלית.

- אם כן, משנתנו – כמשניות אחרות – היא רק דוגמא; אותו הגיון פועל לכל מספר נשים וגדלי כתובות ועזבון;
- ולכל מספר שותפים וגדלי השקעות ורווח או הפסד.

תודה רבה

קישור למאמר:

שיטת רב האי גאון בשלוש נשים ושלושה שותפים

המעין גליון 225, ניסן תשע"ח [נח, ג]

<http://www.ma.huji.ac.il/raumann/documents/shita.pdf>

הרי"ף: א. עיקר הדין לפי המשנה הנו שיטת השעבודים; והיא "משנת רבי נתן."

כתובה

	100	200	300
100	$33\frac{1}{3}$	$33\frac{1}{3}$	$33\frac{1}{3}$
עזבון 200	$33\frac{1}{3}$	$83\frac{1}{3}$	$83\frac{1}{3}$
300	$33\frac{1}{3}$	$83\frac{1}{3}$	$183\frac{1}{3}$

ב. הסכומים במשנה משקפים את הסטיות משיטת השעבודים שנוצרות עקב קיום תנאיי האוקימתות.
 ג. בברייתא, רבי חולק על עיקר הדין לפי המשנה; לדעתו, הנשים חולקות בשווה ממש.

		כתובה		
		100	200	300
עזבון	100	$33\frac{1}{3}$	$33\frac{1}{3}$	$33\frac{1}{3}$
	200	$66\frac{2}{3}$	$66\frac{2}{3}$	$66\frac{2}{3}$
	300	100	100	100

סיכום פירוש הרי"ף

פירוש האוקימתות:

- א. עיקר הדין לר' נתן הנו שיטת השיעבודים;
- ב. בתנאיי האוקימתות, חולקין לפי המשנה כפשוטה.

פירוש רבי:

- ג. עיקר הדין לר' נתן הנו שיטת השיעבודים.
- ד. להלכה, רבי חולק על ר' נתן לעיקר הדין.
- ה. ופוסק שחולקין בשווה.

פירוש ר"ח

פירוש האוקימתות:

- א. עיקר הדין לר' נתן הנו שיטת השיעבודים;
- ב. בתנאיי האוקימתות, חולקין לפי המשנה כפשוטה.

פירוש רבי:

- ג. עיקר הדין לר' נתן הנו המשנה כפשוטה.
- ד. לכן אין צורך באוקימתות – שאלת הפתיחה של הגמרא אינה תופסת.
- ה. להלכה, רבי חולק על ר' נתן,
- ו. וקובע שחולקין לפי מעות (יחסית).
- ז. לא מובאת סברא למשנה, מפני שהיא נדחית להלכה.
- ח. (לפי רה"ג, הסברא היא על דרך שניים אוחזין).

חולקות בשווה: דעת רבי לפי ר"ח

כתובה

100

200

300

100	$16\frac{2}{3}$	$33\frac{1}{3}$	50
עזבון 200	$33\frac{1}{3}$	$66\frac{2}{3}$	100
300	50	100	150

פירוש ר"ח מפורט בתוספות ד"ה רבי

רבי אומר ... **חולקות בשווה**. פי' ר"ח קי"ל כרבי, ... ואי אפשר להעמיד דבריו [בשווה ממש], לפי שמידת הדין לוקה בזה; אלא ... כל אחת נוטלת לפי מעותיה. ... וזה שאמר רבי, אין אני רואה דבריו [של ר' נתן] באלו, בבבא דרישא ובבבא דמציעא, אבל בסיפא ... לא חלק רבי.

- ככל הנראה, דברי רבי ש**חולקות בשווה** הן לעיקר הדין.
- לכן, מהקביעה שרבי לא חולק על החלוקה היחסית בסיפא, נובע שרבי תופש את הסיפא לעיקר הדין (ולא לאוקימתות).
- לכן מסתבר שרבי תופש גם את המציעתא לעיקר הדין.
- לכן רבי תופש את כל המשנה – משנת ר' נתן – לעיקר הדין.
- גם התוספות רי"ד מביא את הר"ח, ואף קובע בהדיא
- ש"אין צורך להעמידה בכותבת אליבא דרבי."

פירוש רש"י

פירוש האוקימתות:

- א. עיקר הדין לר' נתן הנו שיטת השיעבודים;
- ב. אך בתנאיי האוקימתות, החלוקה היא לפי המשנה כפשוטה.

פירוש רבי:

- ג. עיקר הדין לר' נתן הנו המשנה כפשוטה.
- ד. לכן אין צורך באוקימתות – שאלת הפתיחה של הגמרא אינה תופסת.
- ה. להלכה, רבי חולק על ר' נתן,
- ו. וקובע שהחלוקה היא שווה ממש.
- ז. מפני שהיא נדחית להלכה, לא מובאת סברא למשנה.
- ח. (לפי רה"ג, הסברא היא על דרך שניים אוחזין.)

פירוש רש"י מפורט בד"ה אין אני...

אין אני רואה דבריו של ר' נתן באלו. שאין זה דומה לג' שהטילו לכיס, דהתם שבח מעות שהשביחו מעותיהן שקלי, הלכך כל אחד יטול לפי מעותיו; אבל הכא ... שלוש המנים משועבדים לבעלת מנה כשאר חברותיה ... לפיכך חולקות בשווה.

- ככל הנראה, רש"י מבין שהמילה "כך" במשנה (ג' שהטילו לכיס ... **כך** הן חולקין) מתייחסת רק לסיפא, שהרי רק בסיפא חולקין לפי מעות. ובע"ב אומר רש"י בהדיא (בד"ה פחתו ...) "וקטני כך הן חולקין – לפי מעות".

- יוצא שרש"י, כמו ר"ח, סבור ש**רבי תופש את הסיפא של משנת ר' נתן לעיקר הדין** (ולא לפי האוקימתות); וסביר להניח, גם את כל המשנה.

- וחולק עליה: כמו הרי"ף, רש"י סובר שרבי פוסק חלוקה שווה ממש.

החלוקה לפי הפירושים השונים

הפירוש "משנת ר' נתן" דעת רבי

חלוקה שווה	שיטת השיעבודים	רי"ף
חלוקה לפי מעות	המשנה כפשוטה*	ר"ח
חלוקה שווה	המשנה כפשוטה*	רש"י

*לפי רה"ג, יש להבין את המשנה כפשוטה על דרך שנים אוחזין

הרי"ף

- **וכן ג' שהטילו לכיס, פיחתו או הותירו, כך הן חולקין. כלומר לפי מעות, כדאתמרי בבבא דסיפא דמתני'.**
- **זאת אומרת, המילה "וכן" מתיחסת רק לסיפא. ותו, אין למילה "וכן" שום תוכן מהותי; רק מפני שאחרי ויתורי הנשים (לפי שמואל) או התפיסות המסויימות האלה (לפי רבינא) יוצא שהתקבולות הן לפי מעות, אומרת המשנה "וכן".**

עדש"א

100	"כתובת" גד:
300	"כתובת" דן:
150	"העזבון":
100	דרישת גד:
150	דרישת דן:
100	הסכום השנוי במחלוקת:
	תקבול גד =
50	ויתור דן + חצי הה"ב:
	תקבול דן =
100	ויתור גד + חצי הה"ב:

השכר לאמצע =

100	השקעת גד:
300	השקעת דן:
250	הפסד:
150	נכסי השותפות:
100	דרישת גד:
150	דרישת דן:
250	סכום הדרישות:
- 100	השכר:
	תקבול גד =
50	דרישתו + חצי השכר:
	תקבול דן =
100	דרישתו + חצי השכר:

קושיית הגמרא ממשנתנו

גמ' וכן שלושה שהטילו: אמר שמואל, שנים שהטילו לכיס, זה מנה וזה מאתיים, השכר לאמצע. אמר רבה, מסתברא מלתיה דשמואל בשור... לחרישה; אבל בשור... לטביחה, זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו. ורב המנונא אמר, אפילו שור... לטביחה, השכר לאמצע. ... תנן, וכן שלושה שהטילו לכיס, פחתו או הותירו, כך הן חולקין; מאי לאו, פחתו – פחתו ממש, הותירו – הותירו ממש?... לא. הותירו – זוזי חדתי; פחתו – אסתירא דצוניתא.

רש"י ד"ה פחתו פחתו ממש כו': וקטני כך הן חולקין, לפי המעות, ותיובתא דשמואל.

תוס' ד"ה מאי לאו פחתו ממש: תיובתא דרב המנונא.

ד"ה הותירו זוזי חדתי: שלדעת כן נשתתפו יחד, שאם לא ירויחו אלא חילוף המעות, שבשביל רווח מועט כזה לא יקפידו, אלא כל אחד ואחד יקח חשבון מעותיו.